

Zihnın Dekolonizasyonu ve Dijital Bağımsızlık

Ahmet TÜRKBEN, 8Temmuz 2026

<https://www.haber7.com/yazarlar/ahmet-turkben/3641619-zihn-in-dekolonizasyonu-ve-dijital-bagimsizlik>

Zihin, insanın dünyayı anlamlandırdığı, kararlarını şekillendirdiği ve istikametini tayin ettiği en mahrem merkezlerden biridir. Bu merkez sağlam kaldığında şahsiyet kök salar; zayıfladığında düşüncenin yönü fark ettirmeden başkalarının etkisine açılır.

Toprağın işgali sınırları hedef alır; zihnın işgali ise düşüncenin istikametini. İlki gözle görülür, ikincisi sessizce ilerler; fark edilmeden yerleşir ve uzun yıllar etkisini sürdürür.

Bugün kuşatma ordulardan daha çok ekranlardan taşan görünmez akışla ilerliyor. Alışkanlıklarımızı, kavramlarımızı, önceliklerimizi ve dünyayı okuma biçimimizi adım adım etkiliyor. **Zihnimizi yeniden özgürleştirmek; düşüncemizi, ailemizi, neslimizi ve medeniyet tasavvurumuzu muhafaza etmenin en önemli mücadelelerinden biri hâline geliyor.**

SÖMÜRGENİN YENİ YÜZÜ: ZİHNİN KOLONİZASYONU

Önceki yazılarımızda dijital çağın vaktimizi, gündelik hayat ritmimizi ve alışkanlıklarımızı nasıl dönüştürdüğünü ele almıştık. Ekranın, hayatın akışını sessizce yeniden biçimlendiren güçlü bir etkiye dönüştüğünü görmeye çalıştık.

Şimdi biraz daha derine iniyoruz.

Dijital dönüşüm, düşünme biçimimizi nasıl etkiliyor? Kavramlarımızı, muhakememizi ve dünyayı değerlendirme ölçülerimizi de sessizce yeniden şekillendiriyor olabilir mi?

Kolonizasyon, en genel anlamıyla bir toplum üzerinde siyasî, ekonomik ve kültürel hâkimiyet kurma sürecidir. Tarihte bu hâkimiyet çoğu zaman toprakların işgali, doğal kaynakların denetimi ve siyasî güç yoluyla tesis edildi. Zamanla sömürgeciliğin yöntemleri değişti; zihinler, eğitim sistemleri, bilgi üretimi, dil, kültür, sanat ve hayat tarzları da bu hâkimiyetin hedefi hâline geldi.

Dekolonizasyon, yalnız sömürge yönetiminin sona erdirilmesini ifade etmez. Asıl hedef, bağımlılık üreten yapıları çözmek; düşünceyi, dili, eğitimi, kültürü ve bakışı yeniden kendi tarihî birikimimiz, medeniyet tasavvurumuz ve değerlerimizle buluşturmadır. Başkalarının kavramlarıyla düşünmek yerine kendi kavramlarımızı üretebilmek, bilgiyi yeniden üretebilmek ve geleceği kendi değerlerimiz doğrultusunda inşa edebilmek de bu sürecin ayrılmaz parçalarıdır.

Dijital çağda bu mücadele yeni bir boyut kazanıyor. Algoritmaların, veri ekonomisinin ve küresel dijital platformların şekillendirdiği dijital düzen; neyi göreceğimizi, neyi önemseyeceğimizi ve dünyayı hangi kavramlarla okuyacağımızı da etkiliyor. Dijital dekolonizasyon, teknolojiyle kurulan ilişkiyi hakikat, hikmet ve ahlâk ekseninde yeniden kurma çabasıdır. Böylece teknoloji, zihni yönlendiren bir güç olmaktan uzaklaşır; insanın düşünmesini, üretmesini ve hayra yönelmesini destekleyen bir imkâna dönüşür.

Kadim medeniyetimiz, düşünmeyi yalnız bilgi üretme faaliyeti olarak görmez; insanın varlığı anlamlandırma biçimi olarak değerlendirir. Dijital çağın görünmez mekanizmaları ise bu derinliği aşındırıyor. Bildirimler, bitmeyen akışlar, yapay gündemler ve anlık hazlar yalnız zihnimizi dağıtmıyor; düşüncenin derinleşmesini de zorlaştırıyor. İnsan, bir mesele üzerinde uzun süre durabilmek yerine sürekli yön değiştiren bir zihinsel akışa alışıyor.

Algoritmalar şehvet, öfke ve kutuplaşma üreten içerikleri daha görünür kılıyor; çünkü bunlar daha fazla etkileşim ve daha uzun ekran süresi sağlıyor. Böylece toplumun gündemi, en çok konuşulması gereken meselelerden çok, en fazla merak ve tepki üreten içeriklerle şekillenmeye başlıyor.

Ekran artık yalnız gösteren bir araç olmaktan çıkıyor. Seçiyor, öne çıkarıyor, görünür kılıyor, görünmezleştiriyor ve fark ettirmeden bakışımızı yönlendiriyor. Bir süre sonra yalnız gündemimiz değişmiyor; önceliklerimiz, değerlendirme ölçülerimiz ve tabîî kabul ettiklerimiz de sessizce dönüşüyor.

İnsan, en çok üzerinde durduğu düşünceye benzer. Zihin neyle meşgulse dünyayı da o pencereden okur. Başkalarının kavramlarıyla düşünmeye alışan toplumlar, zamanla kendi düşünce zeminini kaybetmeye yönelir. Hangi gelişmenin "ilerleme", hangi hayat tarzının "özgürlük", hangi davranışın "normal", hangi bilginin "doğru", hangi değer "evrensel" ve hangi başarının "kıymetli" sayılacağını

başkaları belirlediğinde zihin de farkına varmadan başkalarının ölçüleriyle hüküm vermeye başlar.

Toprakların işgali sınırları değiştirir, kavramların işgali ise zihinleri. Kavramları belirleyen, düşüncenin çerçevesini de çizer.

Bu kuşatma sinsice gerçekleşir. Önce muhakeme zayıflar, ardından zihnî derinlik azalır, sonunda insanın doğruyu değerlendirme ölçüsü bulanıklaşır. Bilgi çoğalır; idrak aynı ölçüde derinleşmez. [Haber](#) artar; hikmet aynı ölçüde büyümmez. Özgür olduğumuzu sanırken neyi merak edeceğimizi, neye tepki vereceğimizi ve neyin peşinden gideceğimizi büyük ölçüde algoritmalar, reklam sistemleri ve veri odaklı platformlar belirler hâle gelir.

Bu görünmez kuşatma karşısında ayakta kalabilecek en büyük güç, düşüncesini muhafaza edebilen zihindir. Durmayı bilen, muhakemeye zaman ayıran, bakışını sürekli yeniden inşa eden ve iç muhasebesini ihmal etmeyen insan; başkalarının akışıyla sürüklenmez. Kendi istikametiyle yürür.

İçinde yaşadığımız çağ sessizlikle kolay kolay barışamıyor. Sürekli konuşuyor, sürekli gösteriyor, sürekli uyarıyor ve sürekli meşgul ediyor. Böyle bir dünyanın ortasında düşüncemiz yoruluyor, zihnimiz bulanıklaşıyor ve bakışımız giderek yüzeyselleşiyor. Bakış değiştiğinde dünyayı değerlendirme ölçümüz de değişmeye başlıyor.

Kolonizasyon bugün ekonomik ve siyasî alanların çok ötesine taşmış durumda. Kültürel ve zihnî bir kuşatma olarak gündelik hayatın içine kadar sızıyor. İfsat odaklarının asıl hedefi, insanın ne düşündüğünden önce nasıl düşündüğünü değiştirmek. Zihnin sömürgeleşmesi tam da burada başlıyor.

DİJİTAL BAĞIMSIZLIK: MERKEZİ YENİDEN KURMAK

Bir kuşatmayı fark etmek, ondan kurtulmanın ilk adımıdır. Asıl soru bundan sonra başlıyor.

Bu kuşatma karşısında nasıl bir duruş sergileyeceğiz?

Dijital bağımsızlık, teknolojiyi hayatın dışına itmek anlamına gelmez. İnsanlık tarihi boyunca kalem, kâğıt, matbaa, kamera ve bilgisayar gibi pek çok araç üretildi. Bu araçlar insanın bilgi birikimini, üretme kabiliyetini ve medeniyet yürüyüşünü destekledi. Sorun teknolojinin varlığı değildir, insanla teknoloji arasındaki ilişkinin yönüdür.

İnsan, kullandığı araçla arasındaki mesafeyi koruyabildiği ölçüde kendi istikametini de koruyabilir. Telefonu gerektiğinde kapatabilmek, çevrim dışı kalabilmek, sessizliği yeniden sevebilmek ve dijital akışın dışında da düşünebilmeyi sürdürebilmek; teknolojiyle sağlıklı bir ilişkinin işaretleridir.

Bugün yalnız düşünce dünyamız kuşatılmıyor; verilerimiz de yeni çağın en stratejik kaynaklarından biri hâline geliyor. Bir zamanlar petrolü kontrol eden güç dengeleri belirliyordu. Bugün ise veriyi kontrol edenler; ekonomiyi, kültürü, tüketim alışkanlıklarını ve düşüncenin yönünü etkileyebiliyor.

İzlediğimiz içerikler, yaptığımız aramalar, durduğumuz sayfalar, beğenilerimiz, alışveriş tercihlerimiz ve ekranda birkaç saniye fazla beklediğimiz görüntüler dijital izlere dönüşüyor. Farkında olmadan her gün büyük bir veri ekosistemini besliyoruz.

Veri, yalnız bugünü değil; yarının insanını da biçimlendiren stratejik bir kaynaktır. Mahremiyet, kişisel bir hak olmanın yanında zihnî ve kültürel bağımsızlığın da temelidir. Medeniyet tasavvurumuzda veri de insana emanet edilen değerlerden biridir. Bu emanete riayet etmek ve onu insanlığın hayrına değerlendirmek dijital bağımsızlığın ahlâkî boyutunu oluşturur.

Teknolojiyi yalnız kullanan bir toplum olarak mı kalacağız; yoksa onu geliştiren, yön veren ve insanlığın hayrına sunan bir ufuk da ortaya koyabilecek miyiz?

Bu soru yalnız ekonomik bir soru değildir. Aynı zamanda kültürel, ahlâkî ve medeniyetle ilgili bir sorudur.

Dijital bağımsızlık, teknik bir mesele olmanın ötesinde bir maarif meselesidir.

Maarif, yalnız bilgi aktaran bir sistem kurmaz; düşünme biçimini, kavram dünyasını ve şahsiyeti inşa eder. Bir toplumun geleceği, sahip olduğu teknolojiden önce yetiştirdiği insanın niteliğiyle belirlenir. Kendi kavramlarıyla düşünebilen, değerlerinden beslenen ve medeniyet perspektifi kazanmış nesiller; teknolojiyi bilinçle kullanan, onu geliştiren ve yeni imkânlarla dönüştüren bir ufkun öncüsü olur. Böyle bir maarif anlayışı; ekran karşısında bilinçli durabilen, verisinin kıymetini bilen, dijital mahremiyetine sahip çıkan, ahlâklı içerik üretimini önemseyen, aile bağlarını dijital dağılmaya karşı güçlü tutan ve teknolojiyi üreten nesiller yetiştirmeyi hedefler. Dijital bağımsızlık, böyle bir insan ve nesil tasavvuruyla kalıcılık kazanır. Bilgiyi hikmete dönüştürebilen zihinler, imkânı emanet

olarak gören vicdanlar ve araç üreten, araçların mahkûmu hâline gelmeyen insanlar geleceği inşa edecek kadrolardır.

Dijital bağımsızlık, fertlerin ya da belirli bir kesimin gayretiyle sürdürülebilecek bir kazanım değildir; ortak bir medeniyet sorumluluğudur. Veri güvenliğini güçlendiren politikalar geliştirmek, stratejik dijital altyapılara yatırım yapmak, yerli ve güvenilir teknolojileri desteklemek, çocukları ve gençleri dijital istismara karşı güvence altına alacak hukukî düzenlemeler oluşturmak ve ahlâklı içerik üretimini teşvik etmek devletlerin önemli sorumlulukları arasındadır. Aile, okul, devlet ve toplum aynı istikamette bulunduğu dijital bağımsızlık da sağlam ve kalıcı bir zemine kavuşur.

Kendi düşüncesini üretemeyen toplumlar, zamanla başkalarının kavramlarıyla düşünür; kendi meselelerini başkalarının diliyle konuşur ve yeni nesillerini başkalarının kurduğu düşünce iklimine teslim eder.

Gerçek bağımsızlık; teknoloji üretebilen eller kadar sağlam bir düşünce zemini kurabilen zihinler ve erdemli insanlar yetiştirebilmektir. Dijital bağımsızlığın gerçek zemini de güçlü bir maarif anlayışı, sağlam bir medeniyet tasavvuru ve hikmetle yoğrulmuş nesillerdir.

ÂFÂK, ENFÜS VE PERGELİN SABİT AYAĞI

Kur'an-ı Kerim, insanı yalnız dış dünyaya bakmaya çağırılmaz; aynı zamanda kendi içine yönelmeye de davet eder:

"Varlığımızın delillerini ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın hak olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?" (Fussilet, 41/53)

Kur'an'ın işaret ettiği bu iki ufuk, dijital çağın insanına da güçlü bir istikamet sunuyor: Âfâk ve enfüs.

Âfâk; gökyüzünü, yeryüzünü, tarihi, toplumu, hadiseleri, tabiatı ve Allah'ın kâinata yerleştirdiği ayetleri okuyabilmektir. Enfüs ise insanın kendi iç dünyasına yönelebilmesi; niyetini, vicdanını, zaafılarını, kabiliyetlerini ve kulluğunu tanıyabilmesidir.

Kur'an, insana iki büyük kitabı birlikte okumayı öğretir: Kâinat kitabını ve kendi iç dünyasını. Hakikat, bu iki kitabı birlikte okuyabilenlere daha berrak görünür.

Çağımızın önemli kırılmalarından biri de tam burada ortaya çıkıyor. Ekranlara her zamankinden daha çok bakıyor; ufuklara ve enfüse ise her zamankinden daha az yöneliyoruz. Kâinat bütün ayetleriyle önümüzde duruyor. İç dünyamız da aynı şekilde okunmayı bekliyor. Sanal dünyayla kurduğumuz yoğun temas, çoğu zaman bizi varlığın sessiz ayetlerinden ve kendi iç dünyamızın derinliğinden uzaklaştırıyor. Ekran, bakışımızı kendi çerçevesinde tutuyor; ufukların genişliğini ve enfüsün derinliğini fark etmeyi zorlaştırıyor.

Düşünceyi derinleştiren, bilgi çokluğundan ziyade anlam üzerinde durabilme kabiliyetidir.

Tefekkür eden insan, bir ağaca odun gözüyle bakmaz; bir nimeti tüketilecek bir imkânın ötesinde görür, bir musibeti yalnız acı üzerinden okumaz. Varlığın her köşesinde ilahî hikmetin izlerini arar. Kâinatı, tüketilecek nesnelerin toplamı olarak değil, ilahî ayetlerle örülmüş büyük bir kitap gibi okur. Bir yağmur damlasında rahmeti, bir çiçeğin ahenginde kudreti, tarihin akışında ibreti, kendi nefsinde ise Rabbi'ne götüren işaretleri fark eder. Ekranın daralttığı bakışı yeniden âfâka ve enfüse çevirir. Bakış böyle derinleşir. İnsan, gördüğü her şeyi yeniden anlamlandırdığı ölçüde dış dünyaya daha berrak bakar, iç dünyası da aynı ölçüde derinleşir.

Dijital dekolonizasyon tam da burada yeni bir anlam kazanıyor. Mesele, ekran karşısında geçirilen süreyi azaltabilmekten ibaret değildir. Teknolojiyi bilinçli kullanabilmek de bu yolculuğun yalnız bir parçasıdır. Asıl mücadele; bakışın merkezini, düşüncenin istikametini ve hakikati değerlendirme ölçülerini muhafaza edebilmektir.

Merkez sağlam kaldığında değişim korku üretmez. Teknoloji, insanı yönlendiren bir güce dönüşmez. Araçlar istikameti belirlemez; istikamet, araçların kullanım biçimini belirler.

Hakiki bağımsızlık; sınırlarımızı, zihnimizi, kavramlarımızı, bakışımızı ve medeniyet tasavvurumuzu birlikte muhafaza edebilmektir.

Çağ değişebilir. Teknoloji dönüşebilir. Algoritmalar yenilenebilir. Araçlar farklılaşabilir. Pergelin sabit ayağı yerinde kaldığı sürece yönümüz değişmez.

Dijital bağımsızlık, ekranı yönetebilmekten önce kendi merkezimizi muhafaza edebilmektir. Teknoloji bu mücadelenin görünen yüzüdür, asıl mücadele; zihnin istikametini, düşüncenin bağımsızlığını ve insanın hakikatle kurduğu bağı diri tutabilmektir.